

Henk W. de Jong*

Boekbespreking

Hein Vrolijk en Richard Hengeveld (red.), *Interventie en vrije markt. Overheidsbeleid ten aanzien van de structuur van de Nederlandse economie*

Studies economie en maatschappijkritiek. SUA, Amsterdam
1982, 184 blz., f 19,50

In dit boek, dat één van de meest centrale thema's uit de aan de gang zijnde economische discussie aan de orde stelt, schrijven een viertal auteurs over de structuurpolitiek.

Drie bijdragen behandelen, in historisch-beschrijvende zin, het gevoerde beleid, vooral dat van de jaren zeventig.

De vierde bijdrage bespreekt, in meer kritische-analytische zin, de vraag: wat is een structuurbeleid?

Noten, een literatuurlijst en twee bijlagen, respectievelijk over de bedragen gemoeid met de steunverlening en over de vormen van structuurbeleid, completeren het geheel.

De dubbele bedoeling die de auteurs hadden met het schrijven van dit boek wordt door de redactie in het *Ten Geleide* aldus verklaard: men wilde ten behoeve van studenten en ten behoeve van actieve leden in de vakbeweging het structuurbeleid duidelijk maken door middel van een systematisch en historisch overzicht. Bovenal wilde men lessen trekken uit het verleden en aanzetten geven tot een "progressieve structuurpolitiek" (blz. 10).

De adressering van het boek vind ik niet zo gelukkig; structuurpolitiek is nog niet een terrein dat reeds doorploegd is, waar vaststaande meningen over bestaan, en dat daarom vooral uitleg behoeft aan relatief onwetenden. Maar omdat deze adressering weinig uitmaakt, gezien de inhoud van het boekje, ga ik er maar aan voorbij.

Er blijft dan de bovengenoemde tweedeling over; de beschrijving en analyse van datgene wat er op dit terrein gebeurd is in ons land, en de behandeling van de vraag: wat is structuurbeleid? – welke vraag, omdat het over beleid gaat, een tweede voortdurend meesleept, namelijk: hoe behoort (progressieve) structuurpolitiek eruit

---

*Hoogleraar externe organisatie,
Universiteit van Amsterdam.

te zien? Deze drie gezichtspunten lopen door elkaar in het boek en krijgen een zeer verschillend gewicht.

Het eerste gezichtspunt krijgt de meeste aandacht. De bijdrage van *Rob de Klerk* en *Clemens Lutz* over de naoorlogse economische ontwikkeling in het industriebeleid, van *Hein Vrolijk* over opkomst en neergang van de Nehem, en die van *Robert Jan Spierenburg* over staatsinterventie en noodlijdende bedrijven zijn in deze trant, en zijn mijns inziens zowel informatief als instructief.

In relatief kort bestek wordt systematisch en chronologisch het gebeurde besproken en de konklusie eruit is duidelijk (zij het niet opzienbarend): de Nederlandse structuurpolitiek heeft zich weinig doordacht, niet stelselmatig, maar ad hoc, door vallen en opstaan — of, zoals de auteurs graag zeggen, “reaktief” — ontwikkeld. Het meest bewust was nog het eerste gedeelte: de industrialisatiepolitiek van de jaren vijftig, gebaseerd op de lage lonen, welke politiek vastliep in de loonexplosie van 1963/'64 en volgende jaren.

Het tweede en het derde gezichtspunt worden nagenoeg uitsluitend behandeld in een tweede artikel van *Hein Vrolijk*, getiteld *Wat is structuurbeleid?*

De uiteenzetting van begrip, vormen en inhoud van het structuurbeleid krijgt de meeste aandacht en is zeer verhelderend. Er wordt de nadruk op gelegd dat structuurbeleid interventie is (blz. 158), waarna de vormen van de interventie de revue passeren: is de interventie al dan niet marktkonform en systeemkonform, is zij selektief of integraal, indirekt of direkt? Ook het objekt van de interventie, de sektor dan wel de grote, dominante onderneming in een dualistische structuuroopbouw, komt ruimschoots aan de orde.

De oriëntatie van de structuurpolitiek (van een ‘progressieve’ politiek als tegenhanger van het ad hoc-beleid) komt daarentegen niet uit de verf. Afgezien van een enkele pagina aan het slot van het boek (blz. 163/4) is er zo goed als niets over te vinden, al leest men het voortdurend tussen de regels door.

De stellingname komt neer op de wens dat de overheid niet langer een reaktief, maar een aktief, gericht, doelstellend beleid voert, waarvoor bruikbare informatie, plannings- en investeringsovereenkomsten met grote ondernemingen noodzakelijke voorwaarden, en operationeel, interveniërend beleid van overheidswege voldoende voorwaarde zijn. Dit laatste omvat — het wordt in één zin gezegd — bedrijfsdemokratisering, alsmede een sleutelen aan de machtsposities van multinationale ondernemingen en banken.

Het ware mijns inziens beter geweest, als het derde gezichtspunt in een apart hoofdstuk behandeld was, want de kardinale vragen op

structuurpolitiek terrein worden nu stilzwijgend gepasseerd. Het uitspreken van de wenselijkheid van een gericht, actief structuurbeleid lijkt daardoor een gemakkelijk substituuat voor de analyse van de mogelijkheid tot het voeren van een zodanig beleid te zijn geworden. Zo'n analyse moet immers ingaan op de volgende probleemcomplexen.

1. Heeft de overheid één doelstelling of juist meerdere, uiteenlopende doelstellingen, die nogal eens met elkaar in konflikt zijn? Is, met andere woorden, de overheid *een eenheid*, of waaieren de doelstellingen uit naarmate de omvang van de overheidsaktiviteit groter wordt? En wie scheidt dan de eenheid in het optreden van 'big government', vooral in een politiek verdeeld land als Nederland?
  2. De voorgaande vragen hangen samen met het probleem of de tegenspelers die over macht beschikken geen tegenmacht zullen uitoefenen op het uitgewaaierde overheidsbeleid en daarin de zwakke plekken zullen aftasten en uitbuiten. Hoe *effektief* kan met andere woorden zelfs een actief beleid zijn?
  3. Hoe is het gesteld met de *previsiemogelijkheid* van het overheidsbeleid? Nog steeds geldt dat succesvol overheidsbeleid op juiste anticipatie berust: 'Gouverner, c'est prévoir'. Zoals de auteurs laten zien was het in de naoorlogse periode niet best gesteld met de voorspellingen; omslagen als de loonexplosie, de concentratiegolf, de recessie van 1974/'75 en de daarop volgende trendbreuk, de opgeschoten werkloosheid sinds 1980, de renteontwikkeling, enzovoort zijn niet voorzien, hoewel het toch niet aan instituten, modellen, statistieken, rapporten, enzovoort heeft ontbroken. Waarom zou dat in de toekomst anders zijn, ook al spreekt men de wens tot een actief, sturend beleid uit? De wens moge de vader van de gedachte zijn, hij is het daarom nog niet van geslaagd beleid.
  4. Wat is de *reikwijdte* van het overheidsbeleid? Deze vraag geldt ten aanzien van grote en kleine ondernemingen en ten aanzien van konsumenten. Als de grote ondernemingen nu eens geen interesse hebben in plannings- en investeringsovereenkomsten, als allerlei ondernemingen geen informatie willen verschaffen, als de konsumenten de belastingen ontlopen, niet sparen teneinde de investeringen te financieren en de geplande produkties niet afnemen?
- Dwang is in onze pluriforme Nederlandse samenleving geen oplossing en staat tevens op gespannen voet met het democratisch element in het socialisme.
5. Is het overheidsvermogen inzake de *mobilisatie* van economische middelen niet begrensd? Veel subsidies, premies, toeslagen en dergelijke worden gegeven, maar in toenemende mate wordt

geklaagd over de verstarring van het productieproces. En zonder greep op de middelen (arbeid, kapitaal, kennis, enzovoort) kan men toch niet aan geplande structuurveranderingen beginnen?

Bovenstaande vragen worden niet besproken, laat staan voorzien van een antwoord in het boek *Interventie en vrije markt*. Naar de strekking van de inhoud afgemeten zou de titel moeten zijn: interventie òf vrije markt. Hebben de auteurs bevroed dat die probleemstelling, toegespitst op de Nederlandse verhoudingen, te moeilijk zou zijn? Zo ja, dan deden zij een verstandige keuze door een informatief boek te schrijven over de feiten van een reactief beleid. De lezer wordt echter niet wijzer over de betekenis en mogelijkheden van een actief, interveniërend structuurbeleid, en blijft daarom zitten met de vraag: is het méér dan een woordenspel?